Десь попереду, в заворсклянських низов'ях губиться наша дорога вечірня. Бакаювата вона, розбита, роз'їжджена, хоч і безлюдно зараз на ній. Усе луки й луки. Минулої ночі злива тут пройшла, і знову на дощ збирається: парить. Сонце на заході ще горить, а на другому краю неба, ось там, за лугами, вже хмара виткнулась, суворо потемнила обрій.

Одинокий грузовик обігнав нас і далі похилитав навпростець по баюрах з незвичайним своїм вантажем; повен кузов ящиків з горілкою. Зверху на ящиках, у яких розколихано бавтаються пляшки "Московської", сидять троє цілком тверезих чоловіків — видно, вантажники. В темній робочій одежі всі троє, дарма що духота. Мовчки сидять, курять, хилитаються на ба&аях і знову, набувши рівноваги, спокійно споглядають світ. Байдуже поглянули й на нас з висоти свого трону: застрянем чи ні? Але й ми, услід за ними, форсуєм баюру успішно. Треба зупинитись би, протерти скло, геть забризкане грязюкою, але затримуватись ризиковано: хмара явно росте, набрякає дощем, і посвіжішало ніби, і вже мигає десь далеко. Дорогу нашу ледь помітно серед рівнини луків, що обіруч розкинулись аж попід небо озерами, очеретами, солонцюватими пустирищами. Хмара підганяє — раз у раз позиркуємо на неї. Земля глеюватa, ковзка, тут тільки бризне дощем, то й не виберешся. Бруківка почнеться неблизько, до неї нам ще мчати та мчати.

— А чи встигнемо проскочити до дощу?

Юрко цим клопочеться мовби найбільше, хоч по лукавих його оченятах видно, що рад би він був, якби сталося якраз навпаки, безперечно, кортить йому, щоб нас таки накрило дощем та щоб застряти нам у якій-небудь баюрі, а потім щоб ночувати десь у курені з незнайомими людьми — під шум зливи, під зблиски та грюкіт громової ночі... Бешкетному цьому створінню дорога вже пахне пригодами, ніч обіцяє ризики й тривожності, передгроззя таємно тішить дитячу душу. Оченята весь час грають змішаною з острахом цікавістю до цих просторів, до очеретів, тихих плес, до насуплено потемнілого

небосхилу. Звідти, з потемні-лості, поки що безгрімно, але щораз дужче змигують до нас мигавки сухим насторожливим блиском.

В'їжджаємо у село, вже обіч нас садки, хати, череда, запрудивши вулицю, розсувається знехотя, непоступливо. Біля колодязів у цікавості пристоюють жінки з відрами, з коромислами — ми чимось для них цікаві. Насип дороги перекрито шлагбаумом, треба об'їздити. Але куди? Ліворуч, просто в розливище багнюки, ведуть чиїсь колії, і ми пускаємось по тих коліях.

— Не туди, не туди! Там не проїдете!

Це нам гукають одразу кількома голосами — і від колодязя, і від череди, і з дворів повибігали, дають поради. В 'Голосах щира стривоженість. За нас. За не знайомих зовсім людей. Виявляється, нам треба йти на об'їзд не по цей бік насипу, а по той бік, і коли ми туди звертаємо, напутники наші ніби аж полегкість відчули, обличчя їхні світлішають, і Юркове морденя світлішає теж.

— Добрі тут люди живуть,— каже він, коли ми вже виїжджаємо з села, ніде не засівши, видобувшись з об'їзду знову на шлях.

Під крайньою хатою стоїть рослава молодиця з дитиною на руках, поруч сидить навпочіпки, видно, чоловік її у зашмарованім комбінезоні; не інакше — з роботи щойно повернувся, присів навпочіпки й курить.

— Як село ваше зветься?

— Бродщина,— з готовністю відповідає жінка, наче й ждала нашого запитання.— Це Мала Бродщина, а там далі буде ще Велика...

І всміхається нам на прощання. Отже, це Бродщина! Як же я її не впізнав? Чи що садками так позаростала? Я озираюсь, душу торкає хвилювання, хочу впізнати щось із давнього і не впізнаю — все нове,

нове... Розбудувалось село, ферми тягнуться одна за одною — ледве не від самого центра села, а по той бік шляху видніє школа і ще якесь велике цегляне приміщення, мабуть, крамниця, бо вже й той забрьоханий грузовик, що то переганяв нас, то відставав, стоїть там, ніби ПІП'ІМНІ-И: після перегонів.

Розказати б Юркові, як було тут, коли ми наступали, коли пробивалися до Дніпра цими краями, десь отам ночували цілим взводом у бродщанському сараї в ніч осінню, в негоду. Днів наче й не було, пам'ятаються чомусь тільки ночі, похмурі вечори, смеркання... Де ж той сарай? Де та жінка, що картоплю нам у кожушках для цілого взводу на вечерю варила? Тепер і не розбереш, де то було,— все, все позаростало садками.

— Так оце та Бродщина, Юрку...

Але увага хлоп'яти на іншому: птахи летять! Над Бродщиною — Великою і Малою — над лугами, озерами, плавнями... Над світом цілим летять! Пострілу — жодного. Хіба що, як мисливський сезон розпочнеться.

А поки що тихо. Небо якесь ласкаве. Табуни — низки, ключі, разочки диких качок, одинокі крижаки — пругко летять у теплому, ласкавому небі. Над бойовищами, над полеглими, над тишею вічних спочинків кудись на інші озера летять. Чому переліт? Чи поганяв хто? Чи буря тривожить, вірніше, передчуття її? Тривожить, може, отой обрій, що вже стає темно-рудим, грізним,— град віщує чи куряву десь зірвало, погнало, високо збаламутило світ. Блискавки мигають і мигають, але ні грому, ні вітерця з-під туч. Усе ще тепло. І тиша. І птахи. І присмерк.

Туди, в присмерк, у скаламученість, наша дорога лежить. Розповісти тобі, які тут заграви небо кривавили? Як мало нас після тієї ночівлі зосталось?... І птахів над нами тоді не було. Лише круки смерті.

Людина стоїть край шляху. Подорожній. Обличчя худе, в щетині чорній. Плащ на руці, динька жовтіє в авосьці. Темною скарлюченою рукою незнайомець голосує нам.

Тепер у машині в нас динею пахне, мов у курені, і ще швидше мчить — попід птахами, перельоту напереріз— наш "курінь пересувний".

Лице подорожнього змучене, навіть мученицьке якесь, а в очах, проте, світиться веселість, майже щасливе осявання.

— Видно, якусь радість маєте на душі?

— Так. З дому вирушав, як по смерть, світу за болем не бачив, а додому ось повертаюсь — сміюсь. Кожна стеблинка, кожна комаха радує.

— Де ж ви були? Хто ви?

— В цеху на гарячих роботах скоро двадцять років уже. А це було скрутило — ну хоч у могилу. Болі в голові такі, що падав у цеху непритомний. Ноги почало відбирати. В заводській лікарні лежав, і на курорт посилали — ніщо не допомагає, лікарі тільки руками розводять. Той каже нервове, форма радикуліту тяжка, в іншого підозра на пухлину мозку. Приписують одне, приписують друге, а мені все гірше та й гірше, швидка допомога двічі на день приїздить, через хату вже без костура не Можу перейти. І ось наші заводські тоді нарадили мені: кинь усе, до діда їдь. Є, кажуть, такий отам, за Бродщиною. Син його в Москві у медицинській академії, а він тут одинаком під лісом живе, травами та уколами людей лікує... І я до нього. Цілий ярмарок у діда біля двору. Того несуть, того ведуть, той сам на милицях стрибає. Під руки мене до нього на веранду вели. В душі безнадія чорна, а тільки глянув він на мене, усміхнувсь, оглянув, обслухав — одразу якось ніби й полегшало. Не подумайте, що темний знахар він який-небудь — народна медицина, її ж тепер, здається, визнають? Ще на першій війні він фронтовим

фельдшером був, а під час цієї війни на окупованій партизанам допомагав. Повірив я в його всемогутність. І, як бачите, на ноги поставив. Ніякої, каже, пухлини, дурниці то все. Простуда в тебе. Дуже десь застудився. А я й справді мав дурну звичку — вибіжу з цеху мокрий, розгарячілий та голову під холодний кран... Полежав я в нього, полікував він мене своїм способом, і сьогодні оце костур свій я йому на згадку лишив. У нього там ціла колекція тих костурів та милиць, на веранді в кутку стоять. Такий-то чоловік.

Супутник наш посміхається, з нього так і йде радість, він наче ще не вірить, що одужав, що його повернуто до життя.

— ртаким би пам'ятники ставити,— не може стримати він себе.— Якось дідусь той і сам захворів, бо вже йому під вісімдесят, у садку на розкладайці лежить, а людей проте не відсилає назад, ведіть, каже, прийматиму, я вам не бюрократ який-небудь... Якщо вмію допомогти — як же не допомогти? Здається, тільки й живе для цього. Просто має людина потребу таку в душі — до останнього іншим допомагати..-. Оце ще й диньку на дорогу мені дав. Хочеш дині, Юрку?

І від розрізаної диньки в машині уже пахне баштаном.

Сколихнулись очерети, вітер пробіг, буря наближається. Але ж наближається десь і бруковичка теж!

Той грузовик, що, здавалось, відстав був у селі (чи то, може, інший був?), знов якимсь чином опинився попереду в нас. Виринув, виблукавсь із бокової дороги і помчав луками вперед. Не обминає калюж — бачимо, як раз у раз з-під його задніх коліс вистрілює грязюка. Та ось колеса перестали мелькотіти — зупинивсь" Що з ним там сталося? Скат лопнув? Але шофер, що вихилився з кабіни, і вантажники, що в кузові на своїх дерев'яних клітках сидять, усі не на колеса дивляться, а чомусь угору, в небо голови позадирали. Що вони там побачили?

— Знову птахи! — гукає Юрко.— Гляньте, скільки їх! Зупиняємось біля грузовика, і екіпаж його зичливо,

повеселіло зустрічає нас, шофер киває вгору:

— Оце наліт!

— Таж високо як! — додає один із вантажників.— Що то, по-вашому?

Коли вже їм, тутешнім, це навдивовижу, то що казати нам... Ніколи не бачив я такої сили-силенної птахів, великих, незнайомих,. чимось розхвильованих у надвечір'ї... Як темне паліччя у воді, в бурхливому вирі десь на лісосплаві, так вони у високості нуртують, ходять кругами, змішуються, пірнають-зринають у небесній своїй круговерті й, хоч ніби безладно шугають на місці, все ж потроху посуваються тим цілим піднебесним ярмарком у напрямі Великої Бродщини...

— Галич не галич, але й не шпаки,— чути з висоти кузова.— І не чайки степові.

— Велике щось,— зауважує водій грузовика, що вже зовсім вибрався з кабіни.— Чи не журавлі?

Справді, чи не вони, рідкісні у цих краях, налетіли звідкісь і гуртуються, збираються в дорогу.

Нуртує, кипить птаством усе небо надвечірнє. Живе крилате паліччя безперервно танцює у своєму повітряному вирі, все воно ніби в безладному русі, не зрозумілому для нас, і в той же час є, почувається якась мета у тому його нуртуваині-кипінні, в тому терпеливому піднебесному танці життя.

А на землі, біля нас, уже про полювання йдеться. Вантажники розповідають, як торік, коли після дощу не можна було тут мотоциклами

проїхати, механізатори їхні трактором на озера поплугаиились, бо не могли ж вони пропустити відкриття сезону!

Одначе пора рушати. Люди з грузовика, правда, не спішать. "Нам уже недалеко",— кажуть вони і зостаються стояти на місці, знову позадиравши в небо прояснілі свої обличчя, до останнього проводжаючи поглядами той рухливий вінок птахів, що вже ледь мріє під хмарою над далекими озерами.

Ніч, насуваючись, жене нас вперед, бо скоро вже вона грякне громом, ударить вітром, спалахне неоново-синіми спалахами хмар, враз поєднавши небо й землю ланцюгами блискавиць, і в хаосі тьми та зблисках електричних розрядів, у грандіозних таїнствах ночі почнеться могутня робота природи, робота одвічна, прадавня, котра людині щоразу навіває думки про щось предковічне як і про прийдешнє також:...

А поки що ми дивимось на скаламучене, в прядивних пасмах небо, що зовсім близько нависає над нами невідомістю граду чи зливи. Нам видно, як, танучи у підхмар'ї, зникає той загадковий табун вируючого птаства, а за ним навздогін уже інші птахи летять, запізнілі крижаки пружними торпедами прошумлюють з одних озер десь на інші озера.

Вперше загриміло — глухо, далеко. Юрко дослухається:

— Наче співають десь? — І вже фантазує:— Де пісня дівається, як її проспівають? Може, вона й після того десь там, угорі, сама собі літає й літає?

Ах, он він про що! Це він про ті пісні, що ми їх із ним сьогодні стільки наслухались. Десь за дев'ятою балкою, за десятим горбом зосталось село і всі ті, кого ми їздили провідати, співуча рідня, в якій Юркові нелегко було розібратись. Спробуй одразу второпати — хто чий та хто кому ким доводиться... Тітка одна — вдова, і тітка друга — вдова, і ще

їхня дочка з ферми теж удова, хоча й молода, та ще її двоє дівчат-підлітків, що теж на фермі вже матері допомагають, і Павло-тракторист, і високий Грицько, що з армії повернувся. Такі різні всі характерами, і, почувалось, не дуже вони в злагоді між собою, декотрі тільки й підстерігають момент, щоб слівцем шпигнути одне одного. Здавалось, ще трохи — й сперечатись будуть, навряд чи й помириш, але як зринула пісня, всі вони — і старші й молоді — якось одразу зрівнялися перед нею, змінились на очах, покращали, і Юрко дивився на співаючих людей ошелешено, слухав з дикою зачарованістю, бо справді ніде так не співають, як там! Далеко зосталось у байраках здружене коло співаючих серед двору людей; інше село із вишняками, із соняшниками, з буйнощами зеленого життя скоро, мабуть, ще й дощем та хмарою нас розділить, а пісні, що їх там співали сьогодні, ще й сюди нам дочуваються, весь час навздогін, як птахи, летять!

А тут уже ніч. І перші краплі б'ють по склу, але й колеса — чути — вже по каменю туго стрибають.

— Кам'янка вже під нами,— каже супутник наш.— Обійшлось без пригод, бач, Юрку.

— Ні, з пригодами.

— А які ж?

— А птахи! Стільки птахів над Бродщиною... Ніколи стільки не бачив...

Хлоп'я примовкає на якусь хвилю, дослухається до свисту вітру за склом.

— Що ж їх підняло? Куди вони перелітають?

І знову задумалося хлоп'я, лобиком до скла припало. Краплі б'ють. З усмішкою блаженства дивиться на них супутник наш, видно, він переживає зараз повноту щастя від того, що одужав і що краплі дощу перед ним є, що хмари й птахи на світі є, що збуйнований вітром очерет придорожній наші очі бачать. Яке все дороге тут, неоціненне... Думки всіх нас загашують, приниш-куємо, думаємо кожен своє. Б'ється, буйнує під вітром бамбукова гущавінь темних очеретів понад шляхом, небо ллє рясною зливою, воно вже зовсім потемніло, злилося в суцільний хаос, в якому, проте, птахи оті бродщанські десь, може, ще й досі летять.